

Una àmfora oriental de El Monastil (Elda) amb una inscripció grega pintada

Isabel Canós i Villena
Antonio M. Poveda Navarro

L'assentament humà de El Monastil (Elda, Alacant) té l'origen en el trànsit del Calcolític a l'Edat del Bronze. D'aleshores ençà va conèixer totes les fases històriques fins a arribar a la romanització, de la qual ens interessa l'etapa dels segles V i VI d.C, moment en el qual es data el suport amfòric dels *tituli picti* presentats en aquest article. Posteriorment, la *civitas* episcopal hispanovisigoda sorgida en aquell mateix lloc entre els segles VI i VII d.C. i coneguda pels itineraris tardoantics i altmedievals i les actes conciliars de Toledo amb el nom d'*Elo*, es va transformar en una modesta alqueria islàmica, entre els segles VIII i XIII d.C.¹

L'activitat humana en aquesta població, entre els segles IV i VI d. C., està perfectament documentada arqueològicament, ja que tant els antics

¹ A. Poveda, *El poblado ibero-romano de "El Monastil" (Elda, Alicante)*, Elda 1988; id, "La Sede Episcopal Visigoda de Elo", *Adellum* 2, Elda 1988, pàgines 20-28; id, "La creación de la Sede de Elo en la expansión toledana de finales del siglo VI en el sudeste hispánico", *Actas de XIV Centenario del Concilio III de Toledo*, Madrid 1991, pàgines 611-626; id, "La estructura territorial en el Valle Medio del Vinalopó durante los siglos V-VII", *Alebus* 2-3, Elda 1992-1993, pàgines 179-194.

fons del Museu Arqueològic d'Elda com els materials apareguts en les campanyes d'excavacions arqueològiques realitzades en El Monastil durant els anys 1984 i 1988-1990, ens il·lustren sobre l'existència d'una rica cultura material que comença a ser revalorada els últims anys.² En primer lloc destaca la presència d'una quinzena de monedes dels segles IV i V d.C. dels emperadors Decenci, Maximià, Constantí I, Constantí II, Constanci, Teodosi i Arcadi.³

Les ceràmiques d'importació africanes del tipus Clara D, de les produccions típiques datades entre mitjans del segle IV i finals del V, estan abundantment registrades amb més de cent-seixanta peces, tres de les quals podrien entrar dins de les primeres dècades del segle VI d.C., a la segona meitat del qual pertany una d'aquestes ceràmiques del tipus Hayes 99B, recollida en la necròpoli d'aquest període que hi ha 200 metres a l'oest del nucli habitat. Un altre lot ceràmic significatiu del segle V són una dotzena d'objectes de sigil·lata paleocristiana grisa, importats de la zona de Marsella i la Provença. De la regió minorasiàtica de Focea procedeix una peça de ceràmica Late Roman C, forma Hayes 3, datada en aquesta mateixa centúria. Els llantions africans anomenats paleocristians són abundants, una vintena. A més, s'han recollit nombrosos objectes ceràmics locals o regionals d'aquesta època. Igualment es va recuperar una gran quantitat d'àmfores africanes i orientals, destacant entre aquestes últimes la producció de les LRA 1 a la qual pertany el nostre exemplar amb una inscripció pintada sobre el coll i l'espalla.⁴

L'aparició d'una part del guarniment de bronze de la brida d'un cavall, decorada amb un crismó flanquejat per les lletres alfa i omega, datat en el segle V d.C. ens porta a pensar en l'existència de certs personatges de prestigi que posseeixen almenys un cavall, el qual guarneixen luxosament i a la moda paleocristiana, i que viurien a *Elo* formant part de la classe social més privilegiada.

Pertanyents al mobiliari administratiu i comercial de la *urbs* dels segles VI i VII d.C. s'han recuperat tres *exagia* bizantins amb llegenda en grec, objectes que es guardaven a l'església principal o a la basílica de cada ciutat. En el nostre cas sembla clar que es conservarien en un edifici de

² P. Reynolds "Settlement and Pottery in the Vinalopó Valley (Alicante, Spain) A.D. 400-700", *B.A.R. International Series* 588 (1993), pàgina 77 i apèndix C; A. Poveda, "La estructura ...", pàgina 181.

³ A. Poveda, *El poblado ibero-romano ...*, pàgines 110-111 i 114, fig. 50; L. Abad Casal i J. M. Abascal, *Textos para la Historia de Alicante. Edad Antigua*, Alacant 1991, pàgina 192; P. Reynolds "Settlement...", pàgina 77.

⁴ P. Reynolds "Settlement...", pàgina 77, apèndix C, làmines 130-144, esp. 138; A. Poveda, "La estructura ...", pàgina 181.

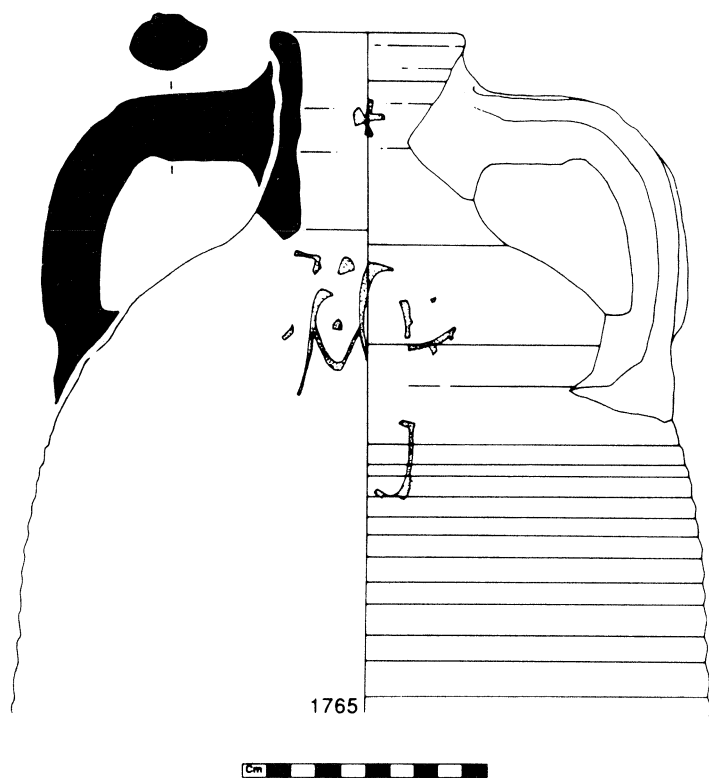

FIGURA 1: Dibuix d'àmfora d'Antioquia amb *tituli picti*, de El Monastil (Elda), segons P. Reynolds (cf. nota 2, pàgina 20), làmina 138

culte trobat en el punt més alt de El Monastil, que s'ha identificat amb la seu episcopal elotana.⁵

Tots aquests materials arqueològics enumerats formen part dels fons antics dipositats en el Museu Arqueològic d'Elda, pertanyents a les cates que varen fer els afeccionats locals del Centro Excursionista Eldense, durant els anys 60 i 70, els quals van centrar-se únicament en la part alta del jaciment, sobre la serra en la qual s'ubica l'hàbitat que va del segle IV fins a les primeres dècades del VI d.C.

El segle V d.C. s'aixequen les muralles de la *civitas* a la falda del turó, s'organitza tot l'urbanisme des d'aquest punt topogràfic fins al cim, on el citat grup amateur "va excavar" la pràctica totalitat de les vivendes o ambients. De la informació aportada per les restes trobades en el departament B1, sabem que va estar ocupat durant la quarta i la cinquena centúria fins al trànsit amb la sisena. Aquestes dades coincideixen amb les ofertes per l'excavació que va realitzar un de nosaltres l'any 1984,⁶ en el tall A1 (sector A) localitzat a l'est de l'"acròpoli".

De manera que en aquest context cronocultural i topogràfic es va recuperar la part de l'àmfora oriental amb *tituli picti* que presentem aquí, que procedeix de la zona d'Antioquia, Cilícia, Rodes o Xipre, que pertany al tipus LRA 1b, que es feia servir per a transportar oli o vi i que data dels segles V i VI d.C.⁷

L'anotació que presenta aquesta àmfora és de capacitat, amb un *titulus pictus* en tinta roja. Es tracta d'una inscripció del tipus de les trobades a Tarragona⁸ amb l'abreviatura de modi: μ (μοδιος), mesura de capacitat per a àrids equivalent a 8,75 litres, i es poden veure encara restes de lletres incompletes que gairebé no es poden llegir: en la part central del coll de l'àmfora hi ha un símbol cruciforme, i enmig de la panxa hi ha una lletra que podria ser l'abreviatura de lliura λ (λιτρα), unitat de mesura equivalent a 327 grams que també podia mesurar líquids.

⁵ A. Poveda, "La creación de la Sede de Elo...", pàgina 614.

⁶ A. Poveda, "El Monastil, Elda, Vinalopó Mitjà", *Memòries Arqueològiques a la Comunitat Valenciana 1984-85*, València 1988, pàgines 86-90.

⁷ M. Sciallano i P. Sibella, *Amphores, comment les identifier?*, Aix-en-Provence 1991; C. Raynaud, "Amphores de Méditerranée orientale", *Dictionnaire des Céramiques Antiques (VII s. av. n. è-VII s. de n. è) en Méditerranée nord-occidentale*, Lattara 6, Lattes 1993, pàgines 69-73.

⁸ P. Bádenas de la Peña, "Interpretació dels *tituli picti* de les àmfores del tipus Keay 53", *Un abocador del segle V d. C. en el Fòrum Provincial de Tarraco*, TED'A 1985, pàgines 321-323. La datació de Bádenas va del segle IV al VI d.C. i recull un fragment d'àmfora (la núm. 8, pàgina 322) que presenta la mateixa abreviatura μ(οδιος). Bádenas es basa en l'estudi fet per M. Lang a l'àgora d'Atenes. Hem trobat alhora més paral·lels en el treball de H. S. Robinson, "Pottery of the Roman Period. Chronology", *The Athenian Agora. vol. V. The American School of Classical Studies at Athens*, Princeton, New Jersey 1959, lám. 57-59.

FIGURA 2: DETALL DE L'ÀMFORA AMB *TITVLI PICTI*